

914. P-11741
ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS HUNG.

BUDAPESTINENSIS.

ANNI MDCCCXVI—MDCCCXVII.

FASCICULUS I.

↑

I.

BESZÉD,

MELY

A BUDAPESTI KIR. MAGY. TUDOMÁNYEGYETEM

MDCCCXVI—MDCCCXVII. TANÉVI

RECTOR MAGNIFICUSA ES TANACSANAK BEIKTATÁSAKOR

1916. SZEPTEMBER 30-ÁN TARTATOTT.

II.

AZ EGYETEM MDCCCXV—MDCCCXVI. TANÉVI

:: TÖRTÉNETE FÜGGELEKKEL. ::

III.

SZÉKFOGLALÓ BESZÉD.

IV.

TANÉVMEGNYITÓ BESZÉD.

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM TULAJDONA.

BUDAPEST,

M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEMI NYOMDA.

1917.

P 11741
~~Sz. H.~~

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS HUNG.
BUDAPESTINENSIS.
ANNI MDCCCXVI—MDCCCXVII.

— FASCICULUS I. —

I.

BESZÉD,

MELY

A BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM

MDCCCXVI—MDCCCXVII. TANÉVI

RECTOR MAGNIFICUSA ÉS TANÁCSÁNAK BEIKTATÁSAKOR

1916 SZEPTEMBER 30-ÁN TARTATOTT.

II.

AZ EGYETEM MDCCCXV—MDCCCXVI. TANÉVI

:: TÖRTÉNETE FÜGGELÉKKEL. ::

III.

SZÉKFOGLALÓ BESZÉD.

IV.

TANÉVMEGNYITÓ BESZÉD.

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM TULAJDONA.

BUDAPEST,

M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEMI NYOMDA.

1917.

BESZÉD,

MELLYEL

DR. BEÖTHY ZSOLT

BÖLCSÉSZETDOKTOR, AZ ESZTÉTIKA NYILVÁNOS RENDES TANÁRA, A FŐRENDIHÁZ TAGJA, MINISZTERI TANÁCSOS, A PRO LITTERIS ET ARTIBUS DÍSZELVÉNY TULAJDONOSA, AZ EGYETEMI ESZTÉTIKAI GYŰJTEMÉNY IGAZGATÓJA, A BUDAPESTI ORSZÁGOS TANÁRVIZSGÁLÓ-BIZOTTSÁG ELNÖKE, A BÉCSI CS. KIR. MÁRIA TERÉZIA AKADÉMIA MAGYAR VIZSGÁLÓBIZTOSA, AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS ÉS A SZABADOKTATÁSI TANÁCS ELŐADÓ TANÁCSOSA, A BUDAPESTI TANÁRKÉPZŐ-INTÉZET IGAZGATÓ-TANÁCSÁNAK TAGJA, A DUNÁNTÚLI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET TANÁCSBÍRÁJA ÉS PÁPAI FŐISKOLÁJÁNAK VILÁGI GONDNOKA, A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELNÖKE, A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS VOLT MÁSODELNÖKE S IGAZGATÓ-TANÁCSOSA, AZ AKADÉMIAI IRODALOMTÖRTÉNETI, NYELVTUDOMÁNYI ÉS KÖNYVKIADÓ-BIZOTTSÁGOK TAGJA, A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG ELNÖKE, A MAGYAR-NÉMET BAJTÁRSI SZÖVETSÉGNEK ELNÖKSÉGI TAGJA, A PETŐFI-TÁRSASÁG, A BUDAPESTI FILOLÓGIAI TÁRSASÁG, A MAGYAR PEDAGÓGIAI TÁRSASÁG, A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉS AZ ERDÉLYI IRODALMI TÁRSASÁG TISZTELETI TAGJA, A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK, NEMKÜLÖNBEN A MŰEMLEKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK ÉS AZ ORSZÁGOS KÉPZŐMŰVÉSZETI TANÁCSNAK TAGJA, A KOMÁROMI JÓKAI-EGYESÜLET ELNÖKE, A NÉPMŰVELŐ-TÁRSASÁG TÁRSELNÖKE, AZ URÁNIA-EGYESÜLET ALELNÖKE, A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI, FILOZÓFIAI ÉS A PROTESTÁNS IRODALMI TÁRSASÁG S A MŰBARÁTOK KÖRÉNEK VÁLASZTMÁNYI, A PRÁGAI CSEH KIRÁLYI AKADÉMIAÉNAK LEVELEZŐ-, AZ ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁREGYESÜLETNEK, AZ EV. REF. TANÁREGYESÜLETNEK, AZ ÉÖTVÖS-ALAPNAK, AZ EPERJESI SZÉCHENYI-KÖRNEK, A POZSONYI TOLDY-KÖRNEK, A SOPRONI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI KÖRNEK, A TEMESVÁRI ARANY JÁNOS TÁRSASÁGNAK, A KASSAI KAZINCZY-KÖRNEK, A DUNÁNTÚLI KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLETNEK ÉS A PÁPAI REF. FŐISKOLAI KÉPZŐ-TÁRSASÁGNAK TISZTELETBELI TAGJA, A BÖLCSÉSZETI KARNAK ÖT ÍZBEN VOLT DÉKÁNJA ÉS KÉT ÍZBEN VOLT PRODÉKÁNJA, A BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM 1915—16. TANÉVI RECTOR MAGNIFICUSA

RECTORI MÉLTÓSÁGÁRÓL BESZÁMOLT

1916. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 30-ÁN.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Tisztelt vendégeink!

Az egyetem tanácsának, tanári karának, hallgató-ságának és összes vendégeinknek szíves köszöntésével foglalom el ma utoljára, még néhány rövid percre, ezt a széket. Utolsó kötelességem, hogy rektorságom évről beszámoljak, rövid nyereség- és hosszú veszteségszámláját bemutassam. Minthogy jelentésem s benne a mult tanév történetére vonatkozó adatok sora nyomtatásban szét van osztva, talán szabad lesz nekem ez alkalommal maguknak az adatoknak ismétlése helyett néhány, rájuk vonatkozó, általánosabb megjegyzésre szorítkoznom.

Istenhozzádot kell mondanom három kartársunknak, kik örökre itt hagytak bennünket: egyik theologiai, másik matematikai oktatásunknak nemrég fő-ereje, kinek tudásával csak szerénysége vetekedhetett; és a harmadik, kinek egyszerű és igaz lelke itt, a fejlődő lelkek világában, oláh testvéreink között magvetője volt annak a becsületes megértésnek, melynek íme, a borzalmak napjaiban, már termését látjuk és áldjuk. A sok súlyos veszteség sorában, mely egyetemünknek tágabb előadó-karát az idén érte, eltemettük az újabb magyar középoktatásnak nagyemlékű paedagogiai szervezőjét is, ki bizonyára a síron túl is magyar tudásról, magyar erkölcsről, magyar erőről álmodik, amelyeknek szolgálatára szentelte életét; és eltemettük

a magyar physicali tudománynak legnagyobb reményességét, olyan tudományos erőt, melynek pusztulásán érzett fájdalomkat még büszkeségünk is alig enyhítheti hősi halálán.

De gyászunk esetei nem merítik ki még veszteségeink sorát. Meleg, köszönő kézfogással és hosszú, munkás nyugalmat kívánva kell búcsút vennünk még két kartársunktól, kik hosszú és érdemes munkásság után kathedrájuktól váltak meg: egyik tanári buzgóságának és atyai szívének kedves emlékét hagyva közöttünk és tanítványai között; a másik egyetemünk művészettörténeti intézetének alapításával örökítvén meg ritka buzgalmú és sikeres működésének nyomát.

Tanszéküktől és körünkből távozásuk körülményei újból éreztették egész egyetemünkkel, amit karaink és tanácsunk ismételve hasztalan hangoztattak, hogy az 1912 : LXV., úgynevezett nyugdíjtörvénynek bizonyos határozmányai mennyire meg nem felelők nemcsak egyetemi, hanem általában tudományos életünk feltételeinek. Így különösen az a rendelkezése, mely a hetvenéves korhatár esetleges meghosszabbítását tisztán a minisztertanácsra bízza, semmi beleszólást nem engedve a legilletékesebb, sőt talán egyedül illetékes hatóságnak, magának az egyetemnek. Ezt a rendelkezést a gyakorlat nemcsak nem enyhítette, hanem teljes ridegséggel érvényesítette, midőn egyetemünknek nem egy kitűnő tanárra vonatkozó, illetőleg a tudományos oktatás érdekében tett fölterjesztése indokolás nélkül mellőztetett. Ha már a kormány ragaszkodik ahhoz, a mi nézetünk szerint helyt nem álló törvényt magyarázathoz, hogy a nyugdíjazás az elért korhatárral feltétlenül elrendelendő, de minisztertanácsi határozattal mégis elhalasztható: felmerül a kérdés, nem jobb

lenne-e egy, semmiféle kivételt nem ismerő korhatár. Igaz, hogy ez még értékes tudományos és tanító erők elvesztését is jelentené; de hisz a mai, csak néhány esztendeje fennálló rendszer mellett is hány ilyen kiváló erőt kellett már eddig elvesztenünk? És nem vesztett-e valamennyiünk munkakedve azzal a, minden ilyen eset terjesztette keserőséggel, hogy veszteségünk oka nem is maga a törvény? Ha ez a törvény kivételt nem ismerne, a belőle következő veszteségekért legalább kárpótolna bennünket minden igazi tudományos életnek múlhatatlan erkölcsi föltétele, mindnyájunk függetlenségének biztosítása. Ha nem volna korhatár, minden egyes, hivatalból történő nyugdíjazást indokolni kellene. Most van korhatár, de esetleges mellőzését nem kell indokolnia senkinek és nem is indokolja senki. Ez az, ami aggasztó, bizalmatlanságot keltő, a függetlenség érzésébe ütköző, természeté szerint ellenkező a tudományos élet természetével és föltételeivel. Vagy a még értékes és hasznos erők munkás érvényesülése legyen biztosítva az egyetemnek, vagy kivételt nem ismerő, egyenlő elbánással a függetlenség mindnyájunknak. Szóval, vagy ne legyen korhatár, vagy ha van, hát — legyen.

Bocsánat ezért a kitérésért, melyre az „ürült nyomoknak“ elem tűnő képe vezetett. Ezekben a nyomokon már a múlt év folyamán új és kiváló erők indultak: egyetemünk minden karának tanártestülete gazdagodott számban és erőben. Köszöntöm őket azzal a szíves kívánsággal, hogy az ő jövő munkásságuk sikere legyen az a legfényesebb mozzanat, mely az emlékezetet az én rektorságom idejére, mint az ő kineveztetésük idejére még visszavezeti. Köszöntöm együtt és egyenként tisztelettel és hálával azokat, akik

tudományos eredmények koszorújával pályájuknak csak új állomására érkeztek közénk, bizalommal és reménnyel azokat, akik fiatal lelkesedéssel hozták el zálogát annak, hogy nemcsak az ő jövőjük lesz ez az egyetem, hanem ennek az egyetemnek is jövője lesznek ők.

Velük együtt köszöntöm azokat a kartársainkat is, kikre ezeknek a vésszel terhes napoknak sötét felhői közül sugarak estek: akik legfelső kitüntetésben részesültek. Köszöntjük őket, büszkén nemcsak kitüntetésükre, hanem még inkább arra a tisztességre, melyet e szomorú időkben a szív és elme csataterein, az emberszeretet, jótékonyság, művelődés érdemes szolgálatában maguknak és az egyetemnek szereztek.

Különben ezt a szolgálatot tehetségünk szerint igyekeztünk végezni valamennyien, abban a tudatban, hogy a fenyegetett jövő kultúrai követelése velünk és a kezünkre bízott nemzedékkel szemben oly nagy, hogy valósággal bármily megfeszített erővel végzett munka sem több ma ebben az országban a legegyszerűbb kötelességteljesítésnél. Tanító munkánk sikerében segített a nagy idők tanulsága, mikor e szörnyű pusztulásnak hallgatóságunkra váró munkapótlásáról zúgta fülébe az intelmet: „Discite, moniti!“ Az intettek megértették és megfogadták a szót. Nemcsak azon a két ünnepen arathattuk oktató munkánknak igaz örömét, melyeken négy kitünő tanítványunkat tüntette ki Ő Felsége ajándék-gyűrűjével, hanem az esztendőnek úgyszólván valamennyi napján. Nem csupán a magam tapasztalása, hanem a legtöbb tanártársamé, hogy hosszú egyetemi pályánk alatt alig értük párját annak a figyelemnek, szorgalomnak, kitartásnak, melyet a háború kitörése óta megfigyatozott hallgatóságunkban tapasztalhatunk, melynek pedig az étellel nehe-

zebb küzdelmet kell folytatnia s amelynek jórészt szíve is nehéz: legalább a fele gyászt visel.

Hallgatóságunk megfogyott, kevesebbre olvadt a három év előtti számnak felénél, így is, legalább az orvosi és bölcsészeti karon, nem jelentéktelen részét leányok teszik. De mind, akiket sorsunk iderendelt és itt tart, igyekeztünk és igyekszünk méltók maradni azokhoz az egyetemi polgártársainkhoz, akik a harc-tereken küzdenek érettünk. Tisztelettel és szeretettel gondolunk rájuk; féltjük őket, gyászoljuk őket, várjuk őket. Rájuk is gondoltunk, mikor vezéreiknek, kik győzelemre vezették őket és győzelemre fogják vezetni ügyünket, hálánk jeléül egyetemünk díszpolgárságát, tiszteleti doktorságát ajánlottuk fel. Mint nemzetünk erkölcsi javainak hivatott őre és ápolója, egyetemünk határozatával a nemzet erkölcsi közérzésének is kifejezést kívánt adni a becsületnek, hűségnek, hősiségnek ama történeti példái iránt, kiket szövetségeseinknek nevezhetünk.

Így lelkünkkel, szívünkkel újra meg újra oda szállottunk, hol nemzetünk sorsa dül el s hol a mi elnéptelenedett tantermeinknek hősi népe vérzik. Tiszteletünk és szeretetünk kötelességérzetünket is táplálja irántuk. Velünk együtt érzi ezt a kötelességet az egész magyar társadalom, érzi különösen azok iránt a hallgatóink iránt, kiknek pályáját a háború megakasztotta, a balsors pedig áldozataik, szenvedéseik, sebeik jutalmául megszakítással, talán tönkretétellel fenyegeti. Azok iránt, kik e nagy küzdelemből segítségünkre szorulva fognak visszatérni, hogy régi helyüket itt a mi padjainkon elfoglalhassák s életük feladatát majdan betölthessék. Nemcsak a csodálat, hála, részvét érzései azok, amelyek lelkünket az ő sorsukkal foglal-

koztatják, hanem az aggodalom kultúránk jövőjeért, melynek szolgálatára indultak, midőn a trombitaszó megállította őket. Lesz-e majd elég munkása ennek a kultúrának s nem épen a hivatottak dülnek-e ki útközben, dolgukvégezetlen?

Ez a jövő, a mi magyar kultúránk jövője elég aggodalmat kelthet bennünk, nem is csupán a rettentő vérveszteség miatt, hanem azok miatt a napról napra növekvő nehézségek miatt, melyek a tudós képzés útjában emelkednek. Egyfelől az életnek hallatlan drágulása, másfelől az a kedvetlenítő, leverő tapasztalat, hogy az igazi szellemi, meg az üzleti és anyagi munkának értékviszonya a háborús évek alatt az előbbinek kárára hihetetlen mértékben megváltozott. Mindez kétségtelenül borús távlatot nyit a jövőbe. Mikor épen az az osztály, mely tudományos pályára készülő ifjúságunkat eddig legnagyobb számmal szolgáltatta, anyagilag szinte roskadozik; mikor a tudományos pályákra való előkészület költségei szinte hihetetlenül megnövekedtek; mikor maguk a pályák szűkséggel és nyomorral fenyegetnek: meg fogja-e találni kultúránk jövőben is, még pedig a szükséges számmal, hivatott vezetőit, buzgó képviselőit és tisztességes munkásait? Úgy látom, e részben válság felé megyünk, melyen csak a magyar államnak és társadalomnak egy nagy elhatározása segíthet: a szegénysorsú tanulóknak az eddiginél sokkal nagyobb számban való, sokkal kevésbé akadékos és sokkal bőkezűbb támogatása. Csak így kerülhetjük ki tudós pályáink elnéptelenedését, a *kulturális gyermekhalandóságot*, tehetségeknek kifejlődésük előtt való tömeges pusztulását. Bízom a mi kimeríthetetlen áldozatkészségű, meghálálhatatlan jóságú és ebben mély bölcseségű magyar társadal-

munkban, hogy ezt a végzetes helyzetet, ezt a kiáltó szükségét is meg fogja érteni, amint megértette ma egy éve e helyről hadviselt szegény hallgatóink érdekében hozzáintézett kérésemet — alapunkra eddig egyetemi gyűjtéseink történetében példátlan összeget, közel 170.000 koronát, adományozva. Legyen ez az összeg büszke sebeknek gyógyító írja s jövő veszedelmeknek megelőző szere!

Csak minél előbb vezesse vissza győztesen őket, hős fiainkat, az Isten. Íme gyámolító kezünk, ölelő karunk, kész koszorúnk várja a visszatérőket. De hát akik nem térnek, nem térhetnek soha többé vissza? Azért azok sem maradnak végkép távol, azok is csak ellátogatnak hozzánk ebbe az ő régi hajlékukba, ha nem is mint tanítványaink. Ám a német bölcselkedőnek ő rájuk nézve is igaza van: azok a legjobb tanítványaink, akik nem maradnak mindig tanítványaink. Így ők is. Minden előadásunkon, melynek erkölcsi vonatkozása van, — és voltaképen melyiknek nincs? — ott lesznek előttünk, körülöttünk, velünk. Sebeikre mutatnak és arra a célra, melyért elvéreztek. Ott lesznek a magunkba vetett hitünk támogatóiul, erkölcsi fölemelkedésünk útmutatóiul, áldozatkészségünk példáiul. Így lesznek ott ezekben a termekben, nem tanítványaink, hanem erkölcsi mestereink gyanánt.

Az egyetem kegyeletének koszorúját nyujtom nekik, mikor itthagynom ezt a rektori széket. Megnyugvással hagyom itt, mert kitűnő utód foglalja el helyettem. Tudom, hogy nem kívánhatok neki az ő jó szíve szerint jobbat, minthogy: amint az én elődöm a távozók rektora volt, én, fájdalom, a távollevők rektora voltam, legyen ő a visszatértek rektora!